

*Onovoslovenskem rokopisu zgodovinskega
društva Koroškega.*

O novoslovenskem rokopisu

zgodovinskega društva koroškega.

Spisal

D^r. G. Krek.

Ponatis iz „Kres-a“ št. 3. l. 1881.

V Celoven.

Založila in natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja.

DR. GOJMIK KREK

Sčberéte izbytky ukrutě, da ne pogybnetě ničtože.
Evang. otě Joana VI. 12.

Rokopis kojega facsimile je pridjan temu broju našega lista je lastnina zgodovinskega društva koroškega v Celovci in je bil onde dolgo shranjen ne obudivši nikake pozornosti onih, ki so ga imeli gotovo zdaj pa zdaj v rokah. Da med njimi ni bilo *našega* človeka je menda gotovo, kajti težko je misliti, da bi bil rokopis poznal in ga ne obelodanil ali vsaj svetu razglasil, da ga je videl in kje; le pogledati ga — in slovenska vsebina njegova je tudi neukemu čitatelju *tekój* očita, tako čisto je pisan in razločno.

Po sporočilu urednika temu listu je sedanji varuh omenjenega društva gosp. baron Hanser konci lanskega leta nenadoma naletel na naš rokopis v nekem predalu, v katerem so med drugim shranjene Millstättske stare listine. Latinski rokopisi, med ktere je prišel slovenski, se vsi odlikujejo po čistej in ličnej pisavi ter so jim početne črke (inicijale) z barvami napisane ali bolje narisane. *Kdo* je naš rokopis v oni predal položil in *kda*j se ne vé, kakor tudi ne, koliko časa ga društvo že ima in od kod ga je dobilo. Zgodov. društvo koroško je našemu malemu in vzlasti starejših spomenikov sila ubogemu slovstvu veliko uslugo storilo izročivši rokopis uredniku tega časopisa v prepis in porabo, in naj mu bode tem pótem izrečena naša iskrena zahvala. Uredništvo pak in založništvo ste se popaščili spomenik facsimilovan podati čitateljem in me naprosili, naj mu dam nekoliko jezikoslovnih opazek na pot. Tej želji sem se rad udal ter sem napisal o njem naslednje opazke, katerim bi bil pridal še to in ono, da nisem imel pred očmi, kje se bodo natisnole in za koga.

Spomenik je pisan na *koži* in je bil svoje dni najbrže zadnji list kodeksa, se vé da tudi na *koži* napisanega. Ni treba, da je bil s celim kodeksom tudi v kakej *vsebinske*j zvezi, kajti zadnji list je bil vselej ali vsaj navadno prazen in isto tako često še kakov list pred njim. Da je bil naš list iztrgan iz knjige se mu pozná na levi strani, ki je baš tam silno škrbava, kjer so jo bile niti prijele. *Druga stran* mu še ni bila popisana, ko je bil iztrgan ali so vsaj zaznamki na njej *pol stoletja* po načinu pisanja soditi mlajši od našega spomenika. Po *dolzem upoguen* je rabil bržčas za *zavitek* kakovih drobnih posameznih listov in se tako dá opravičiti, zakaj je tako *dobro ohranjen*, dočim mu je *druga* (v tem slučaji vnenja) *stran* silno zamazana in odrgnena ter pisava obledela ali tu in tam čisto nič več razločljiva. Ni tudi prezreti, da je prva stran, kakor

vidite, pisana po čez ali po celem, druga pa po dvojem (halbbrüchig) in posebno, da se je peró bilo preje lotilo desne polovine druge strani a leve še le, ko je bila desna že vsa popisana; upognenemu listu pak je bila prav desna polovina zadnje strani sprednja in jo je pisar zato tudi preje bil popisal.

O drugej strani našega spomenika nam je še kaj več povedati, ker ga utegne v tem in onem osvetliti.¹ Na čelu nosi letno število 1467 (arab.) in vrhu tega sem mogel čitati v zapiskih samih (na levem oddelku) dvakrat 1471 (rim.) in poleg obeh 52 (rim.). Drugače je vsebina zapiskom dolga vrsta krstnih imen in priimkov, večji del prav malo zanimivih. Krstna imena so ali v slovenskej obliki (Gera = Jera,² Kuna, Jerney, Nesa = Neža, Vrsa = Urša, Janes = Janez, Juri) ali latinskej in nemškej (Gregorius poleg Gregor, Martinus, Jacob et Helena, Paul, Laurencz, Elspeta poleg Elyzabeth, Margaretha, Michel, Katherina itd.) Vsa ta so razven *Kuna* = Kunigunda prav navadna imena in menda ni nikomur z njimi posebno ustrezno. Spomina vredno pa je žensko imé *Svetka*, koje se dvakrat nahaja³ in ga je prištevati najlepšim a tudi najstarejšim osebnim imenom, kakor so postavim z istim obrazilom drugod Zorka, Bělka, Cvětka, Slavka, Živka, Zlatka in več drugih.

Vsa zgoraj navedena imena z onimi vred, katerih bi nam bilo moči še iz zapisnika navesti, so lastna bila onim osobam, ki so bile pripomogle, da se je ustanovila in vzdržala Marijina bratovščina v Radečem. Po letnici 1467 stoji namreč v rokopisu:⁴ „fraternitas beate Marie [et] fraternitas [od imena ni ostala niti črka] Apostoli in Ratatscha.“ Hitro za tem je zaznamovano: „Domini Nicolai plebani in Nak . . .“ (slutim da je Naklas t. j. Naklo) in drugej: „Paule qui fuit pastor in Wurzen obiit decima die post Blasy, que erat secunda feria LXXI“⁵ (t. 1471). Takih bratovščin je bilo v srednjem veku po vsem krščanstvu mnogo in tedaj tudi po slovenskih deželah. Prav blizu Radečega⁵ celó so

¹ Žal da se pisava na več krajih ne dá več določiti, in je na nekterih drugih taka, da je sicer moči nekatere črke ali ktero besedo čitati ali nikakor do vsega smisla prodreti. Kemičnih reagentij nisem hotel in tudi ne smel rabiti a celó dvomim, da bi povsod očesu pomogle. Sicer bi pa ne bilo *mojemu* namenu dosti več koristilo, da bi se mi bilo tudi posrečilo vse uganiti.

² Jansa et Gera pater et mater Agnetis.

³ Item Swetke filie Peternel; in na drugem mestu: Swetka uxor eius.

⁴ Izvzemši besedne kratice ali abbrevijature pišem prav tako, kakor je pisano v rokopisu.

⁵ Jeziku pristoji Radeče a nikakor Rateče, kakor je tudi sklanjati Radeče, Radečega pravo, Radeče, Radeč krivo. V pisavi ločijo zdaj gorenjsko Radeče od dolnjskega nepotrebno in napačno tako, da se piše prvo Rateče, dasi je oboje isto in ima obakrat nemška nomenklatura zdaj prav tako Ratschach (Kozler Imenik str. 20, 21) kakor je imela preje Ratatscha.

skoro za isto dobo enake bratovščine zgodovinski dokazane in sicer Marijina bratovščina v Lescáh in sv. rešnjega telesa ter sv. trojice v Radovljici ali Radoljici (Radolsdorf a. 1152, gl. Zahn Urkundenbuch des Herzogt. Steierm. I. 337) na gorenjem Kranjskem.¹ Da nam je misliti tu na gorenjsko Radeče sodim po tem, da se omenja precej poleg *Podkóren* (Wurzen)² in ako imam prav tudi *Naklo*. Blizu prvih dveh je *Kranjska gora*,³ ki je bila dobila 1362⁴ leta svojega vikarja⁴ in sta Radeče in Podkóren ta čas gotovo spadala pod njen zvon. Slutiti je pa dalje, da je bržčas tukaj bil shranjen naš spomenik in mogoče tudi ves kodeks, iz katerega je bil iztrgan, predno mu je bil napisan zapisnik omenjene bratovščine. Po vseh *palaeographi*čnih znamenjih je slovenski spis kakega polstoletja starejši od latinskega in ga nam je tedaj staviti v *prvo četrt* ali, da čim gotovejše postopamo, v *prvo tretjino petnajstega stoletja*. Kaj pravi o tem *jezikoslovno* stališče bode kesneje povedano.

Pravopis je *nemški*, čemur se ni čuditi, ako preudarimo, kako velik upliv je imel ves srednji vek nemški živelj na naš; saj so pol tisočletja pred tem že *brizinski spomenici* bili pisani nemškim pravopisom. Oglejmo si pa natančnejše *glavne pravopisne lastnosti* našega rokopisa in povejmo, v čem se strinjajo ali razločujejo z drugima najbrže točno sočasnima rokopisoma našima t. j. z očitnima izpovedima ljubljanske knjižnice.⁵

¹ Prim. Jan. Parapat v Letopisu slovenske matice za leto 1872 in 1873 str. 5.

² Wurzen je prosta prestava slov. kóren (stslav. korenъ, korę radix). Zgoli po glasu pa je nastalo Wurzen iz česk. Dvorce.

³ Kronowe, Cronowe a. 1211 (cf. Zahn Urkundenbuch d. Herzogt. Steiermark II. 171, Graz 1879) ali tudi Chrainau v nekei oglejskej listini ddo. 1. V. 1363, natisnenej v Schröer-ovej razpravi „Ein Ausflug nach Gottschee“, Wien 1869, str. 13, 14.

⁴ Anno 1362 ibidem per Henricum plebanum de Radmannsdorf vicarius institutus est annuente Ludovico patriarcha. Catalogus cleri dioecesis Labacensis 1881 pg. 136.

⁵ *Miklošič* je (Slavische Bibliothek, II. 170—172, Wien 1858) iz kodeksa (nunc sign. Nr. 141) e. kr. knjižnice ljubljanske priobčil prav točno (kar se sicer pri njem samo ob sebi razume) daljšo teh izpovedij a o krajšej navel varijante isto tako vestno. Samo oblike mollo (= moljo) ni v njej najti, ampak je kakor v daljšej mesti nje proso (= prošo). Tudi je po naključbi ušel (op. cit. pg. 172, št. 11) začetek krajše izpovedi v predzadnji odstavek daljše in jej je konec vzet iz vrstic kesnejše pisanih (cod. cit. pag. 246^a). Razven tega obsega ta rokopis tolmačenje sedem lat. besed (cod. 246^a; Mikl. št. 15), kratke prošnje (cod. 246^b; Mikl. št. 13) in „salve regina“ (cod. ibid.; Mikl. št. 14), — vse to tudi delo poznejše roke. Da te stvari v očitno izpoved ne spadajo naj samo gredoč omenim. Tedaj ima Miklošič vse razven *krajše* izpovedi, o kateri bode še nekoliko govoriti kesneje in ktero je obelodanil *Radics* v Letopisu matice slovenske za l. 1879 str. 11—12, kakor pravi „po zvestem paleogr. prepisu“ ali kakor vidim ne brez napak, postavim volno za volno, yavo za yuw, prűzy za priczy, kakorr m. kakur, Syunicze m. Syuinicze, mati m. mater (za *er* je kratica kakor v daljšej izpovedi), dwchwniga m. dwchwniga in dr. Tudi sem se ponatis z rokopisom primerjaje prepričal, da je prav tako precej pomot v onem, kar je še sicer Radics ondi iz tega rokopisa priobčil.

Lastnosti nemškega pravopisa so tipične v zaznamovanju nekterih *soglasnikov* in sicer *nebnikov* (č, š, šč, ž) *sičnikov* (c, s, z) in *topljenecv* (lj, nj).¹ Za imenovane glasove ima naš rokopis tá-le znamenja:²

Za č: tfeh, thfeh, cz; za š: ff, fs, feh; za šč: ftfeh, ffch (ako je I. 5 odpuffehamo = odpuščamo, kar mislim da je); za ž: f, z, ff (enkrat, ako je III. 5 pilatuffem = pilatužem). Za j stoji y in enkrat (ihfuffa III. 2) i.³ Vrh tega je opomniti na pisave: maria II. 1, marie III. 4, pod poncio III. 5, poleg trettyi III. 6 in isto tako na twoyga II. 2 za tvojega ali v smislu rokopisa tvojiga. Nepotreben je y (j) v seydi III. 7, yide III. 6, yiede III. 7 in iyma III. 8.

Za c: ttez, e (poncio III. 5); za s: f, ff, fs, s; za z: f, s (ys III. 4).

Za lj, nj (stslav. ѡѡ, ѡѡ) stoji l (wola I. 2; femlee III. 2) in n (nega III. 3).

Tudi je svojina nemškega pravopisa da se stavi *ch* ali celó *kch* (III. 6; III. 7) za *h* in *w* za *v*. Da se piše predlog *v* (stslav. въ) zdaj *wu* zdaj *w* je znamenje, da v pisavi ni stalnega pravila. To se potrjuje tudi s tem, da stoji poleg mnogobrojnih *w* vendar še *v* (veruyo III. 1; vethfehny III. 11) in *u* (ueruyo III. 9).

Za *k* rabi piscu *k* in le enkrat *c* (criftuffa III. 2).

Vrh tega bi bilo še povedati, da se rabi za samoglasnik *i* *dvakrat* toliko *y* kakor *i* in mi tudi tú ni moči zaslediti kakovega stalnega pravila, ampak se piše, kakor pride baš v peró.

Glasove *podvajati* (geminare) je proti pravilom našega jezika a tukaj se je zopet moral udati nemškemu pravopisu, kajti tú vidite *tt* (postavim marttuw ali marttw III. 5 poleg martwech III. 7 in mortwe III. 9), *ll*, *nn*, *pp* (wuppelay I. 6) in celó *ee* (femlee III. 2) ter *aa* (wftaa III. 7).

Čudno kako si je v marsičem ostala *pisava mnogo stoletij v nepopolnosti doslednja!* Kakor ima naš spomenik za *ž* in *z* večinoma *f* in se rabi isto znamenje često tudi za *s*, tako brizinski spomenici⁴ ne ločijo

¹ Da ne bodem čitateljem nerazumljiv se držim pri nas navadne terminologije, dasi ni *strogo znanstvena* in tú in tam celó glasovno-physiologičnim pravilom naravnost nasprotuje.

² Našteta so po številu primerov t. j. ona na prvem mestu, ki se najčješe nahajajo in druga za njimi vspored.

³ V tej besedi je *h* ravno tako malo *h* kakor v kratice II. 3. Obakrat je gr. *η* in tako tudi xps iz *χρς*, tedaj obé skračené besedi gr. *ἰησοῦς χριστός*.

⁴ V prvič natisnjeni in ocenjeni v A. Chr. Vostokova in P. Köppena delu: So-branie slovenskich pamjatnikov nachodjajščich sja vně Rossii, St. Peterburg 1827, str. 1—86 (En iztis te ravno tako redke kakor znamenite knjige ima iz Kopitarjeve zapuščine c. kr. knjižnica ljubljanska). Kesneje je je izdal in razložil Kopitar v svojem „Glagolita Clozianus,“ Vindobonae 1836, pg. XXXIII—XLVII. O učenih Rusih pravi Kopitar na str. XXXIV, da so v njunem delu „Monumenta Frisingensia... non solum sculpta omnia, sed et explicata summo studio et scientia mirabili.“ Natisnjeni so dalje vsi trije v Miklošičevj knjigi Chrestomathia palaeoslovenica, Vindobonae 1861 pg. 51—55

med *z* in *s* ter *ž* in *š* in jim je *z* za *z* in *s* ter *f* za *ž* in *š* v ogromnej večini primerov; tedaj n. pr. zla pa tudi zloueza (slovesa) in bofe (bože) ter duf naših (duš naših). Da bi vsled tega moglo biti gledé *c* in *č* drugače nikar misliti. Za *c* bi smeli pričakovati tudi *c* in ga res nahajamo ali poleg njega trikrat toliko *z* za isti glas. Med vsemi nebuki in sičniki največ znamenj pa ima *č* in sicer zató, ker ga nemško uhó z ničim svojim ni moglo vsprejeti in so tedaj na njegovo mesto stopili *f*, *z*, *tf*, *ce*, *cf* in *tz*. Najbolje še zá-nj ugaja *tf*, ako pomislimo, da je *š* večinoma *f*, tedaj *tf* = *tš* t. j. *č*, a najmanje *f* in *z*, ker se *č* brez dveh črk ali več ravno tako malo dá izraziti, kakor danes pri nas in drugod brez diakritičnega znamenja.

Kakor prej tako slej in v *primero* dostavim, da imate ljubljanskega rokopisa očitni izpovedi za poslednji glas, t. j. *č* tó-le: *cz*, *tf*, *tfch*, *tfcz*, *z*, *tz* in na drugem mestu istega rokopisa je opaziti še *cztfch* in *czz*. Za *š* imate *ff*, *f*, *fch*; za *šč*: *fcz*; za *ž*: *f*, *ff*, *s*, *z*, *cz* (*fovracz* = *sovraž*, ki se nahaja tudi v Truberjevih spisih).

Dalje imate za *c*: *cz*, *c*; za *s*: *f*, *z*, *ff*, *cz* (*fwetike* ynu *czweticze* = *světiky i *světice); za *z*: *z*, *f*, *ff*.

Za *lj*, *nj* (stsl. ѡъ, ѡнъ) je tudi tukaj prosti *l* in *n* in samo enkrat se čita *nj* (obehranjenje) in še to le v kratkej *prošnji* ljublj. rokopisa.

H jima je *ch* in enkrat (v izvirniku str. 244^b, 245^a) *h* (*zazversmahl*) ali *k* vselej *k*, *v* pa *w*, *v*, *u* ter se isto tako za *u* piše *w* (*ynw*). *Gosto* se stavlja *w* za *b*, česar v *celovškem* rokopisu ni. Tudi je opomniti, da imate kakor slednji rokopis za *i* večkrat *y* nego *i* ter jima je za *l* mnogokrat *ll* vzlasti pa v enojnem m. imenovalniku drugega tvorno-preteklega časa (part. praet. act. II.).

Kdo bi v pričo te zmešnjave ne občudoval *glasovnih tenkostij*, po katerih se odlikujejo vsestrano spomenici *pannonske* staroslovensčine?

Predno izpregovorim o *jezikovih lastnostih* našega rokopisa nam je kolikor toliko omeniti njegovega načina v *pisanji*. Ker je facsimile v rokah čitateljev smemo omejiti kolikor le mogoče svoje razpravljanje o tem predmetu.

Početna črka vsakega odstavka je z *rudečo* in *modro* barvo narisana, vse drugo pa (razven *y* v besedi yast III. 9, ki je *rudeč*) s črnilom pisano. Posebnega na inicijalih, že jako obledelih, ni nič, marveč je take in lepše robe drugod za isto dobo v obilji. Pisano je vse prav razločno

in v Janežičevem „Kratkem pregledu slovenskega slovstva,“ v Celovci 1857 str. 160—168. (Ta spis je bil dodatek prvej izdaji Janežičeve „Slov. slovnice“ in se zató številjenje strani ne začenja z brojem 1 ampak s 117). Ponatisnena je preje omenjena Vostokovljeva razprava s spomeniki vred v knjigi Sreznjevskega: Filologičeskija nabljudenija A. Chr. Vostokova, St. Pet. 1865, v dodatku z nekterimi opazkami izdateljevimi. — Napačno je te spomenike *odlomke* imenovati, kakor se še danes časi zgodi in ne samo pri nas ampak tudi drugod in od mož, katerim naši spomeniki niso samo po sluhu znani.

in čisto ter skoro vseskozi brez kratice in kakoršnih koli posebnih znamenj. Gotovo je, da ni pisal pisar po *narekovanji* ali po *spominu* ampak da je *prepisoval*. Tako se dá tolmačiti, zakaj je *kch* (III. 8) napisal in zopet prečrtal, opazivši da je pisaje za vrsto previsoko bil pogledal. Prav tako je (III. 5) v izvirniku najbrže stalo *martuw* (kar se vé da tudi nima tú pravega smisla) ali on je po *t* pisal *m*, potem prečrtal in nad vrsto zapisal *t* in mu je nastalo tedaj *marttw*. Marsikaj kaže celó da jezika *ni umel*. Javaljne bi bil pustil *ymne* (I. 2) (*m. yme* ali vsaj *ymme*), *dalnnykom* (I. 5) *m. dalfnykom* in *deffnuttczy* (III. 7) *m. deffnittczy*, ako bi bil jezika čisto več bil. Kjer se dotakneta *u* in *n* je pisal *nn* mesti *nu* (pr. I. 1, III. 3) ali *nu* (1, 4) mesti *nn*. Isto se mu pripeti, kedar se stikata *t* in *i* in je v zadregi ali bi pisal *tt* ali *ti*. Ker je v tem rokopisu prilogova končnica v ednin. roditelniku, oziroma tožilniku *-iga* je utegnolo v predpisu tudi stati *fwetiga* (III. 9, 10) ali na prvem mestu je razločno pisan *tt*, na drugem pa se je težko odločiti ali za *tó* ali za ono. Sicer bi bilo moči to pisavo tudi drugače tolmačiti, kakor bomo kesneje slišali ali vsekako napačno je *fwettkow* (III. 10), kar bi moralo biti *fwetikow* kakor nam očitni *izpovedi* na več mestih *pričujejo*.

Vse to mi je bilo tudi zarad tega omenjati, ker se *snimek* (facsimile) prav v *malenkostih* z izvirnikom *ne strinja*; osobito v *tenkih potezih* je prav malo zanesljiv in bode za pisarjeve *nijanse* vselej moral rokopis sam pogledati, kdor bode hotel o njih vestno soditi. Snimek namreč *ni svetlopišan* (photographovan) *naravnost po izvirniku*, ampak po *ponarejenem narisu*, ki ostane v posameznostih vsekako nepopolen, naj ga je naredila še tako vajena roka. Še dolgost in širjava črk se povsod ne skladate z izvirnikom, kaj še le v onih drobnostih, katerih nekoliko sem baš gori navel. Na nekterih mestih je snimek odločno točnejši od izvirnika in bi bila takova točnost njegova prednost ali samo tedaj, ako bi jo svetlopis *neposrednje* t. j. iz izvirnika samega bil stvaril. Na dveh mestih ima rokopis *rasuri*, katerih v snimku ni opaziti. Ena je v besedi *amen* (I. 7), ki je bila napisana *amem*, druga v besedi *le* (I. 6), za katero je stalo prvotno *be*. Rokopis prav razločno kaže, da se je bil pisar zmotil a je pogrešek takisto popravil, da je na b-ji gorenji desni del toliko ostrgal, da mu je iz *b* postal *l*. S kratka pa, — *strogo palaeographičnim* in tedaj tudi *jezikoslovnim* zahtevam snimek *popolnoma* ne ugaja ali sicer se sme *lep* imenovati in bode čitateljem gotovo všeč, vzlasti tudi, ker je, kolikor vé, *prvi v našem slovstvu* in tedaj še nismo razvajeni po lepših domačih enakih plodovih.

Gledé jezika ne bode dosti povedati, kajti spomenik sam je premalo obsežen in tudi sploh nima dosti lastnostij, ktere bi ga n. pr. ljubljanskemu rokopisu nasproti posebno odlikovale. Kar imam povedati v tem oziru je naslednje in je naštejemo po glavnih oddelkih slovnice.

Glasovi. Stslov. *a* je v našem spomeniku vselej *a*; piše se celó *jast* (III. 1, 9) = *azъ* in krivo *grab* (III. 6) za *grobъ*.

Stslov. *e*, *ě* in *ę* je *e*¹: v nebesih (I. 1) stslov. *въ* nebesъhъ ali *въ* nebesehъ,² ime (I. 2) = ime, grehov (III. 11) = grěhъ. Le za *ě* stoji enkrat *i*: *divice* (III. 4) = *děvice* in enkrat *ej*: *sejdi* (III. 7) = *sěditъ*. Obliko *divice* imate tudi očitni izpovedi (kesnejše pisani 3. sestavek ljubljanskega rokopisa pa *device*) in poleg še primere: *zapúvidi* zapovědi, *imil* imělъ, *ělovik* člověkъ in *naprid* na přědъ. Sicer stoji še mnogokrat *ě* ali piše se razven štiri krat (odpovem [bis], izpovem, izpovednika) vselej *ej*.³ Ako z *ej* za stslov. *ě* pisane besede natančneje pogledamo, se prepričamo, da so vseskozi take, v katerih je stari *ě* *zategnen in poudarjen ali naglašen*. V onih pa, v katerih je *ě* = *i*, je tá glasnik *nenaglašen* ali je pa zlog, v katerem stoji, sicer *naglašen a kratek*; tedaj *ělovik*, *zapúvid* ali javaljne *imil* ampak *imil* in najbrže tudi *naprid*. Iz tega pa vidimo, da pisec rokopisa, iz ktereга je celovški prepisan, *ni čutil tega pravila*, kajti smel bi bil pisati *rejši* ali *grejhov*, pa ne *sejdi* kakor je pisal, razve ako bi bil velewnik (imper.), kar pa tukaj ni. Omenjeno pravilo zahteva tukaj *sidi* in ima tako Truber (pišem ga kakor se je sam pisal) baš na istem mestu.⁴ V tem oziru se torej jezik našega spomenika z onim očitnih izpovedij ne sklada, pač pa je tá pisava Truberju in naslednikom mu lastna in jej je Bohorič tudi v slovnico pomagal (1584).⁶

Kakor *e* za tri rabi rokopis *o* za dva staroslovenska glasova, namreč za *o* in *ą* (gospod II. 1, gospoda, verujo III. 1, věruja) kar je vsej novejši slovenščini lastno. Samo dvakrat (posvečenu I. 1; bogastvu I. 2) stoji *u* za organični *o* in se v tem loči od očitnih izpovedij, ki imate na sicer tudi malem prostoru *u* za *o* (nikdar za *ą*) blizu 70krat ter jima je Truberjeva slovenščina tudi v tem oziru v prav ozkem sorodstvu. Govoril se je *u* za *o* prvotno najbrže samo v *zategnenih ter poudarjenih zlogih* ali analogija mu je razširila meje, kakor se vidi že tú in vzlasti iz Truberjeve pisave.

¹ Za besedo *amen* ima stslov. *aměnъ*, ker je grški *ἀμήν* a ne *ἀμὲν*.

² Menda vendar nihče ne bode mislil, da *mora* v starosl. rokopisih prav tako biti, tedaj tudi z istim predlogom. Tú (evang. math. 6. 9) ima cod. zograph. in ostrom. na nebesehъ = *ἐν τοῖς οὐρανοῖς*, cod. assem. pa na *nebesi*, dasi grški rokopisi nimajo na tem mestu *ἐν* (τοῖς) οὐρανῶν.

³ V krajšej je pisano precej s početka *odpovem* in še v istem stavku *izpovejm*; kar ni, da bi se prezrlo.

⁴ Catechismus s dveima islagama, v Tübingi 1575, str. 23.

⁵ Našega spomenika pisava se tú čudno *strinja* z ono brizinskih spomenikov, ki imajo za *ě* le *e*, in se je že takrat tako pisalo, ker je bil tá glas *čistemu e* fiziološko najbližji in se je v noričnih Slovencih nekako izgovarjal kot *e* s preddahnenim slabim *i*. Vsekako bi grešil, ki bi iz novoslovenske enačbe *ě* = *ej* sodil o glasovnej veljavi staroslovenskega *ě*. Prim. o tem moje opazke v Gymnasial-Zeitschrift 1879, str. 714.

Doslednje bi bilo tak *u* v pisanji od *pravega u* razločevati ali to se ni povsod zgodilo. Piše se sicer oblūbil, oblūblo, lūbiga, druge ali tudi drugih, chudeymi, dwchwniga . . . in proti vsakej analogiji: ynū, kakūr, chūdū in dr. Ker ima tudi *y* piko ali piki vrhu sebe (kŷr, nŷkŷlŷ), ne smemo temu znamenju prištevati zgoli glasovne veljave.

Za *ɤ* stoji *α*: danas (I. 4) stsl. dъnъsъ, paklu (III. 6) pъklъ, lit. pikis in enkrat *ε*: češčena (II. 1) *čŷštena. Za *ɤ* tudi *α* (martveh III. 7 mrŷtvyhъ, dalje I. 5 dlŷgy), enkrat *ο* (mortve III. 9 mrŷtvyjε) in enkrat *u* (martuy III. 5 mrŷtvъ). Prav tako imate očitni izpovedi *α* za *ɤ* in *ɤ*; le v krajšej stoji za obarnil daljše odbirnil (na tanko hodbyrnill) t. j. *otŷbrnъlъ, *obrŷnъlъ in se na drugem mestu ljubljanskega rokopisa še bere smerti stsl. sъmrъti in obrni *obrŷni.

Soglasniških posebnostij skoro nobenih ni. Da se topljeni *l* in *n* ne zaznamnjata, smo že gori bili omenili in samo še dostavimo, da se tudi v tem sklada naš rokopis z ljubljanskim in se je vzdržala tá nepopolnost isto tako v rokopisu Kranjskega mesta (izdal ga je J. Pajk v Mariboru 1870) ter v spisih početnikov novoslovenskega slovstva v XVI. stoletji. Da bi jeziku pred stoletji bila šla *organična izreka v izgubo*, nikarte misliti, le označiti je pisarji *niso vedeli*, ker je je ovirala oza tujega pravopisa.

Nepotrebni soglasnikov je prav malo; vendar imamo razven že gori omenjenega še *jast* (III. 1, 9) za stsl. azъ, jazъ in se piše večkrat *vu* za stsl. vъ. Dasi ima spomenik poleg *vu* tudi *v* (I. 3, III. 7), nam je *v* vendar v onih slučajih tako tolmačiti kakor n. pr. v *vučenik*, ker se sicer *v* kakor *j* v besedah s početnim samoglasnikom često sklene ali *u* besedam ne ustavlja. Da je v kh (III. 6, 7) = kъ ali *h* ali *k* prav tako nepotreben kakor *h* v hodbirnil in hod (stsl. otъ) krajše očitne izpovedi, se umé samo ob sebi.

Besede. Tu naj bodo navedene le *one besede*, po katerih se naš rokopis s poznejšimi in današnjimi spisi *iste vsebine razlikuje*.

Za *bogastvo* (I. 2) ima Truber (op. cit. 24; Novi testament, v Tibingi 1582 str. 20) in vse za njim kraljestvo (kralenvstuu), kakor stoji že v grškem tekstu ἐλθάτω ἡ βασιλεία σου ali v vulgati adveniat regnum tuum. To je césarstviije staroslovenskih spomenikov, rihihi, riŷhe staro-nemških, králevstvie (kralewstwye) staročeskíh, krolewstwo starejših poljskih¹ in tako ali podobno povsod v različnih slovanskih in neslovanskih spomenikih. Tem bolje čudno je, da ima naš rokopis sam in edini besedo,

¹ Za *stč.* očenaš, češčeno Marijo in vero se lahko primerja Šembera *Příklady jazyka staročeského* (v knjigi Dějiny řeči a lit. československé, vyd. druhé, ve Vídni 1872) str. 490, 491 in Hanuš Malý výbor ze staročeské literatury, v Praze 1863, str. 66, 67; za staropoljski: Maciejowski Piśmiennictwo polskie, tom. I. Warszawa 1851, dodatki str. 44—48; Wypisy polskie, we Lwowie 1857, I. 18 in Hanuš op. cit. pg. 67.

O fſcha naſs kyr ſy wnebeſſich poſſiwetſchemm body
twoye yune pridi logaſtwu twoye body wola
twoya kakor wnebeſſich yno naſemly Kruch naſs
wſedammy day nam dannals yno odpuſti nam
dalge naſſe kakor yno my odpuſſchamo naſſen dalmykom
yno naſs ne wuppellay wednero yſkuſto le naſs reſſy ob
odſlega Amen.

O eſtſchena ſy maria guade paſſna goſpod ſtabo
ſegmana ſy mey ſenammy yno ſegnan ye ſad twoy
ga teſſta ihs xps Amen.

Vast veruyp wu boga ochscho wsemogotschiga stmar
nika nebes pno semlee. yuo wu ihelussa cristussa
uega synu edyniga nassiga gospodu kyr ye pwezett
od swetiga ducha wpen ys diuittze marie martian pod
poucio pylatussem na kruz rasspett martian yuo wu
grab polosen dolu yide kehpa kin na trettzi dan gori
wstaa od martweth. Gory yiede wnebesta leydi kchdest
nuttezy loga otliche wsemogotschiga od tody keh yma
priti sodyti sywe ynomortwe. **V**ast ueruyo wu swetiga
ducha swetiga kar schantwun obtschyno swettkow
od pultschenye grechow wstauye ziwota yuo wethschay
leben Amen.

ki se z nobenim drugim ne sklada. Mislim, da se je ‚bogastvo‘ po pomoti vrinolo v očenaš. Stgnem. (g mi je kratica za gorenji) rihihi, richi, riche, srgn. riche, rich (subst. n.) je namreč isto kar današnji n. reich regnum, imperium; ali onde imajo tudi *prilog* stgn. rihihi, richi, riche, srgn. riche, rich in zdaj reich v pomenu dives bogat. Pr. O. Schade Atd. Wörterbuch 2. Aufl. s. v. Ki je naš očenaš prevel, se je toliko spozabil, da je vzel iz enako se glasečih nemških besed ono, ktere bi ne bil smel in tako so že davno pred časom našega rokopisa, mogoče že za brizinskih spomenikov ali še preje, utegnoli naši predniki prositi po bogastvu in ne po kraljestvu božjem. Da je le tem pótém nastala pomota, se mi zdí tolikanj verjetnejše, ako pomislim, da se je nekaj enakega *nemškemu* predstavljalcu ‚v veri‘ ponesrečilo z *latinsčino*. Passus sub Pontio Pilato je namreč prevel ‚kimartrót in *kiuualtiu* Pilátes‘, kar ni sub Pontio Pilato no sub *potentia* Pilati. Prav tako je pisal ‚*kiscast* himiles enti erdâ‘ t. j. *creaturam* mesti *creatore* coeli et terrae¹. Da so enake napake bile tudi slovanskim prestavam lastne, nam priča poljska varijanta ‚pod pylutowim‘ ali ‚pylotowim *sundim*‘ (pylatowym sądem). Maciejowski op. cit. 47; Hanuš op. c. 67.

Čudna je beseda *edner* (I. 6) in jo ima tudi rokopis Kranjskega mesta na nekoliko krajih ali v obliki *ener*. Da pomenja „nobeden, nullus“ ni dvomiti in je torej v omenjenem rokopisu ‚skuzi eneri perjazni‘ prevedeno ‚auss kheiner freundschaftt.‘ Pajk, Stari rokopis Kranjs. mesta, v Mariboru 1870, str. 5. Pisateljem XVI. stoletja je neznana in sem jo sploh dobil le še pri Gutschmannu (Deutsch-wind. Wörterbuch, Klagenfurt 1789), kteremu je kein, keiner obeden, *odniri*, needen, obeni — in keinerley obene sorte, *odnirega* furma, obene žvahti (t. j. žlahti od žlaht, rod. žlahti in isto tako iz nemščine vzeto, kakor žlahta, kar je stgn. slahta, sclahta, srgn. slahte). Beseda je na tem mestu *nepotrebna* vsled prvotnega gr. „ἐἰς πειρασμόν“ in lat. „in tentationem“ kakor tudi stslav. „въ napastъ“, stn. in khorunka² in vseh meni znanih starejših slovanskih tekstov. Ker se je *pri nas* najrajše po *nemškem* prevajalo, nam more znabiti kakova *nemška formula očenaša* tudi tú pomoči. V Massmannovej knjigi natisnjeni očenaši se od vseh drugih ne razločujejo gledé tega mesta ali v nekem spomeniku (XIII. stol.) benediktinskega samostana v š. Pavlu na Koroškem je pisano z našim ‚v ednero iskusbo‘ v soglasji „in *dehain* cholung“ (m.

¹ Prim. Müllenhoff und Scherer Denkmäler deutscher Poesie und Prosa aus dem VIII—XII. Jahrh., 2. Ausg. Berlin 1873, pg. 164, 519. Spomenik je bil pisan konci osmega stoletja.

² Gl. Müllenhoff und Scherer op. cit. pg. 164; največa izbirka ne le očenaša no tudi češčene Marije in vere se nahaja v Massmannovem delu: Die deutschen Abshwörungs-, Glaubens-, Beicht- und Betformeln vom achten bis zum zwölften Jahrhundert, Quedlinburg und Leipzig 1839.

chorung)¹ in nam je to porok, da je *oslonjen naš očenaš res na nemški*. Stgn. dehein, dehhein, thehein je *ullus*, srgn. dehein, dechein, dekein pa že pomenja *ullus in nullus*, dočim ima stgn. za slednje nihein, nihhein in nohhein, nohein ter kesneje nehein. *Nihein* je po J. Grimmu² iz nih ein = neque unus ali ne ullus quidem, kakor gr. οὐδεὶς = οὐδὲ εἷς, — tedaj to kar staroslov. *ni jedinъ* že. Prav tako je *nohein* ne unus quidem, ker je noh (got. ni = ne, uh = que) neque, ne quidem. Dehein³ pa so vzeli *naši* že v pomenu *nullus* in je iz tega sklepati, da so ga tudi temu primerno *izrazili*, torej z *nikalnico* v besedi, in v celoti prav kakor stsl. *ni jedinъ* že.

Ali je to v *ener*, *edner*, *odnir* res tako, je težko povedati, ker je izraz jako *skrčen*, ako je *domač*, kar mislim da je. J. Pajk (dissert. c. pg. 11) sicer misli, da je *ener* *nemški* *einer*, ker se v *baravskem* narečju *ein* glasi *en* (Grimm op. cit. III. 139) *ali mnogo razlogov govori proti temu*. Prvič bi se to moglo še reči o *ener* ali zarad zobnika ne o *edner* ali *odnir*. Čemú dalje nemški *ein* jemati, ko je bil domači en, eden, jeden na razpolaganje? Tudi si jezika ne morem misliti tako okornega, da bi bil vzel kar *ves einer* in ne *ein* ter ga sklanjal, kakor da bi bilo nemški *einer*, rod. *einers* in ne *eines*, da o tem čisto molčim, kar jezikova *zgodovina* proti temu ugovarja. Dalje je pomisliti, da z *ener* ni prestavljen *einer* ampak *keiner* (rok. Kranjs. m.) ali pa *dehein* (celov. rok.) in bi ne bilo razloga *početni* glas besedi *odkrhnoti*. — Ali tú je lažje drugih mnenje ovreči nego li samemu kaj neovrgljivega povedati, in ako je res, da se šteje med artes grammatici nonnulla etiam nescire, je tá prednost tukaj pač na pravem mestu. Toliko se mi zdi verjetno, da tičita v *edner* (ako je domač) elementa stsl. *jedinъ* pa *ze* (nslov. re, r) *še zdaj* in ker *jedinъ* že *brez nikalnice* v slovanščini nikdar ne more pomenjati *nullus*, nam je misliti, da se je v *edner* obrusila. Slednje se da utrditi z malorus. žadnyj, poljs. żaden, gsorb. žadyn, dsorb. žeden in č. žaden = *nullus*, ki stojé za stsl. *ni že jedinъ* in so torej *nikalnico* tudi izgubili. Vsled tega bi jim bil naš *ener*, *edner*, **ednir*, *odnir* po *izviru blizu*, kajti samo *ze* (stind. gha t. j. ghâ, gr. γε, nslov. re, r) je spremenilo v onih naravno mesto. Ali da je vse to dokazano, vendar ostane še pomisliti, da se *glasovi* v naši besedi *ne vrsté*, kakor bi jih bilo pričakovati; velf se namreč in se je govorilo jeden, eden (zdaj *edъn* ali po pravilu *edъn*), en in ne *edni*, *eni*. Dokler je imel jezik še *re* za stsl. *že*, se je tudi menda rekalo **edenre*, **enre*, ali ko je za *re* postal *r* (prim. kakor za kako *že*, vendar = *věmъ da že*), ni moglo stati **edenr*, **enr*, ampak se je prestavil, oziroma

¹ Prim. Adalb. Jeitteles Altdeutsche Predigten, Innsbruck 1878, str. 1.

² Gl. Deutsches Wörterb. V. 457 in tú navedena mesta njegove slovnice.

³ Etymon mu je manje gotov; najbrže je isto, kar dohein = vendar eden, vsaj eden. Prim. Grimm. op. cit. V. 458 in ondi Hildebrandovo obširno razlaganje.

ustavil e in je tem pótem postalo, edner, ener s poudarjenim prvim e kakor v „nobeden“. Tako bi se dala stvar vsaj za silo opravičiti v soglasji z jezikoslovnimi pravili, ali do dná jej pogledati je prav tako težavno kakor besedi nobeden, noben, ktera kljubu mnogemu učenemu trudu še danes ni povoljno tolmačena. Zadnjič je Jagić (Archiv f. slav. Philologie V. 163) o njej govoril, ali takó, da mu ní pritrčiti.

Dalje se jezik našega spomenika odlikuje po nekoliko *archaismih*. Tako je *vsedanji* (I. 4) * *vsedennjy* in *vsemogočiga* (III. 1, 8) * *všemogaštajego* za Truberjev *vsakdanji* (vsagdani) in *vsigamogočiga*; tako *iskusbo* (I. 6) *iskusbā* za *izkušnjo* (izkušno). Dalje *ino* (I. 5) t. j. i vzhodne slovenščine v pomenu tudi, in *le* (I. 6) č. in p. ale (kar pa ni naš ali) t. j. a + le v pomenu *állá* sed za Trub. temuč. Baš tako *vstanje* (III. 11) *vřstanije* *ἀνάστασις* za Trub. goriustajenje (goriustaiene) in vzhod. gori stanejnje ali stajanje.

Star je tudi izraz *na križ raspět* (III. 5) crucifixus m. križan in ima stari jezik za crucifigere samo raspěti, propěti ter mu je *crux* = raspělo (naše raspelo), propělo (gl. Mikl. Lexicon s. v.) poleg *křstř* in *křižb*. Torej bi bilo *dosti raspět brez dostavka*, kakor imajo še danes Slovenci v Ogrih¹ in Slovani iztočne crkve, dočim zapadnim Slovanom: Čehom, Poljakom in Lužičanom (Sorbom) izraz rabi, kateri imamo mi v „križan“. Vidi se, da je stsllov. raspěti nastalo po grškem *σταυρῶν* na kolec nabiti, nabosti, raspeti, na križb raspěti pa bi bilo in je naše „na križ raspeti“ prav cruci figere, a *křižati*, kar stgn. chriuzigōn, srgn. kriuzigen in današnji kreuzigen.

O besedi *svetik* (swettkow III. 10 napačno za swetikow), katero ima ljublj. rokopis na več mestih (enkrat tudi svetica) je težko določiti, ali je *starejša* od svetnika, kakor danes velimo. Vendar ni prezreti, da je prvi nastal na ravnost iz svěť z obrazilom i kř in ima svojo analogijo v svěťec iz svěť in obr. ѿць, dočim je svetnik toliko kakor stsllov. *svěťnikř in torej ne iz prvotnega svěť, ampak iz *izpeljanega* svěťnř stvarjen. — Napačna je pisava swettkow našega rokopisa že zató, ker je i v svetik *poudarjen*, in dakle ne more biti svetkov toliko kakor svěťkov ali svěťkov.

Tujščine je na *malem prostoru dovolj* in sicer zgoli *germanizmov*: *gnada*, *žegnan*, *martran*, *grab* in celo *leben*. Da je tuj tudi *křiž*, omenjam samo gredoč. *Gnada* in *žegnan* sta v zapadnej slovenščini še danes v dotičnej molitvi oblastna,² in ja ima se vé da tudi slovenščina XVI. stoletja, ktera se še besede „leben“ ni mogla iznebiti (pr. Truber op. cit. 23),

¹ Raspět je, mr'o je i pokopan je. Sv. evangeliomi v Radgoni 1840, str. 134.

² Oggerski Slovenci so nam lahko v zgled, kajti oni molijo takó-le: „Zdrava bodi Maria, milošće puna, gospon je s tebom, *blagoslovljena* si ti med ženami i *blagoslovljen* je sád tejlja tvojega Jezus.“ Sv. evangeliomi za nedele i svěťke celoga leta, v Radgoni 1840, str. 133.

dasi bi se je bila prav lahko. Tudi je ondi in v Truberji (l. cit.) obveljala *gmajna*, za katero pa ima naš spomenik *občino* (III. 10) — stsl. obščina, kar nas za 'leben' nekoliko potolaži.

Oblike. Tudi tú se nam je ozirati *le na posebnosti* rokopisa in je razvrstimo po navadnih slovniških načelih.

Sklanja. 1. *Imenska.* V knjižnej slovenščini se zdaj sklanja *oče* (najbrže zv. otčę od otčę) kakor bi mu bile *deblo očę* ali naš spomenik ga ima za *ž. ja-deblo* in ga sklanja: oča (I. 1 zv. a tako tudi imenov.), oče (III. 8) *oči, očę (III. 1), kakor se v ostankih nahaja v ljublj. rokopisu n je bilo v navadi ustanovniku novoslovenskega slovstva. Sklanjalo se je pa tudi *oče, oča* in *oče, očę* in so se v tem smislu ohranili svoj. pridevniki *očin, očęv* in *očętov* ter čisto napačno skrpani *očętin*. Kdo govori detetin ali žrebetin?

Gospod gospodę je ohranil *i-deblo*, kakor vidimo iz tož. gospodi (III. 3) in prav tako *sin*, (III. 3) synъ *u-deblo*, kteremu se je ohranil v brz. spomenikih celó zv. *sinu* (zinu II. 67).

Okamenele padežne oblike so *dolu* (III. 6) stsl. dolu, *gori* (III. 6, 7) gorę in *todi* (III. 8) tadę, *nepaka* pak je karšanstvu (III. 10) mesti karšanstva ali danes krščanstva.

2. *Zaimenska.* Obliko *jast* (azъ, jazъ) omenjam le, ker je kakor *jest* kriterij *zapadne* slovenščine.

V marsičem zanimiv je *našen* (I. 5) za stsl. našimъ. Prvič ima v obrazilu n mesti m, kakor čakavščina in kakor ga imajo sploh nekaj bolj nekaj manje vsa primorska narečja. Rezijanščina pozná to posebnost v vseh *obrazilih*, kterim je lasten glas m in sicer v sklanji in spregi, a nikoli ne, ako je m *tematičen*. Govori se tedaj za *dobon* (dabъmъ, obrazilo mъ), *ženán* (ženamъ, obr. mъ), *zi wsín tín* (všęmъ [m. *všimъ] tęmъ, obr. mъ), *man* (imamъ, obr. mъ) ali ne *dín, dęn* no *đim dęm* stsl. dymъ, ker je od korenine stsl. dъm, stind. dham in tedaj m ni v obrazilu.¹ Zató ima rezijanščina res v očenaši: našin dužniken (nashin dushnichen)² in se vjema z našim spomenikom, le da je slednjemu omejena posebnost na zaimek. — Drugič se piše *našen, našęm* za našim, kar označuje jezik rokopisa za gorenji kranjski, oziroma koroški. Gorenjščina namreč govori in je govorila v sklanji sploh za *poudarjenim zlogom* polglasnik mesti i in sicer toliko za stsl. i kolikor za staroslov. ě in y (ы), ker je tú naš i stopil na mesto ě, a med i in y jezik razlike sploh ne pozná ali pa y (ы) nadomeščuje z e-jem. Tedaj *nášęm* ali *nášęm* stsl. našimъ, nítъ stsl. niti in létęh stsl. létęhъ ter *dóbręm, dóbręmъ*,

¹) Gl. Baudouin de Courtenay Opyt fonetiki rezjanskich govorov. Varšava, Peterb. 1875 § 31. Tudi naj se primeri: Klodič, O naręčij venecijanskich Slovencev, Peterb. 1878 § 26 in Janežičev Slovenski glasnik 1866, str. 437.

²) Baudouin de Courtenay Rezjanskij katichizis, Varšava, Pet. 1875, str. 4.

dóbrsh za dóbrim, dóbrimí, dóbrih stsl. dobrymъ, dobrymi, dobryhъ.¹ Ker je tá glas physiologično bližji e-ju nego li i-ju, je pisal naš prvi pisar e; kakor v *našen* za i pisal je e tudi v množnem rodiln. sestavljene prilogeve sklanje: martveh (III. 7) stsl. mrъtvъhъ za y (ы), kar se nam ne more več čudno zdeti, ker nam živi govor tako pisanje opravičuje.

Prilog. Današnja *sestavljena* prilogova sklanja gorenjska je vsled baš omenjenega glasovnega pravila jako *enolična* in naš spomenik vsaj nekoliko potrjuje, da se je bila slovenščina temu pravilu v razrečjih zgodaj udala. To potrjuje že navedeni *martveh*; dalje pa *svettga* (III. 9) svetajego, ako ni lapsus calami, in zaimenska oblika *tvojga* (II. 2) stsl. tvojego. Ako bi se moglo še tvojga drugače zagovarjati, je *svettga* le tako razumljivo, da je izpal glas, ki se je tako *slabo* in *zamolklo* glasil, da ga je smel pisar celo preslišati ali v pisanji prezreti. Ta je pa zopet tisti glas, o katerem smo se preje menili in kateri je lahko analogija tudi v enojni moški in srednji rod. in daj. sestavljene sklanje spravila. Res da ima naš rokopis večinoma na teh mestih i, ali dokazano ni, da se je *prav tako* tudi glasil. Gotovo je, da *živi* govor čistega i tú ne pozna, ampak *nijanso* bližjo e-ju, in ako me sluh ne moti glas, ki smo ga z ѣ smeli zaznamovati.

Slednjič naj bode omenjeno, da rokopis *člena*, brez katerega kesneje Truber ni mogel prebiti, nobenkrat ne rabi.

Sprega. Spomina vredno je *verujo* (III. 1, 9) stsl. věrują, ki se sicer v ljubljanskem rokopisu ne nahaja ali za to oblubljo, odpuščo, prošo; pač pa ima verujo Truber na mnogih mestih in še ne piše verujem, kakor pisatelji hitro za njim. *Starost* bode obliki samo oni zanikal, ki se drži krivega mnenja, da je naš verujem starejši od staroslov. věrują ali drugače, da je naš m v glagolnem obrazilu naravnost primerjati s staroind. -mi. Ali le v brizinske spomenike je treba pogledati, pa se mnenje razkadí. Tudi danes že vemo, da je novoslov. oblika porodila se vsled analogije in da je kopa starosl. glagolov, (věmъ, dāmъ, jāmъ, jesmъ) s svojim m vse naše prouzročila.

Kaj pa nam je reči o oblikah: *dolu ide* (III. 6), *gori vsta* (III. 7) in *gori jede* (III. 7)? Prvotni tekst ima: *descendit . . . , resurrexit . . . ascendit* in še le dalje *sedet*, kakor rokopis: *sedí*. Prav vsi meni znani stari spomenici nemški in slovanski imajo v smislu vsebine tá ali oni praeteritum in sodi vsekako imeti oblike našega rokopisa za *aoriste*. Naj bi se še moglo *ide* za sedanjik imeti, — za *vsta* je kaj takega nemo-goče in je tudi pomisliti, da bi bili sedanjiki na tem mestu goli nesmisel. Prav čudno pa je, da ljublj. rokopis, kojega očitni izpovedi ste bržčas z

¹ V potrjenje naj se primeri: Mat. Valjavec, Proben des Slovenischen, Agram 1858, pg. 9 in Baudouin de Courtenay Otčety o zanjatijach po jazykověděniju, vypusk II, Kazanь 1877, § 13.

našim malo da ne sočasno pisani, nima niti sledu o aoristu, dasi je bilo prilike dovolj ga rabiti. Ali da je norična staroslovenščina poznala prav kakor pannonska aoriste, nam pričajo zopet brizinski spisi. V starejših tiskanih proizvodih nahajamo aoriste sicer le za vzhodno slovenščino zagotovljene (Mikl. Vergl. Gram. III.¹ 158) ali vsaj ostanke nam je rezi-janščina ohranila (gl. Baudouin de Courtenay Rez. katich. str. 24). Prav ker so aoristi v starej slovenščini bili obče navadni in so v naši knjigi tako sila redki postali, se smejo *prednost* našega spomenika imenovati, ki ga posebno nasproti ljubljanskemu odlikujejo.

Skladnja. „Verujo . . . v Jezusa Cristusa *nega* sinu.“ III. 2. 3. To ovaja zapadno slovenščino in je tujščina, dasi je v národnem slovstvu gosto potrjeno.¹ Velika prednost slovanščine sploh in slovenščine posebej so svojilni pridevniki in zaimki ter imajo vzajemna syntaktična pravila. Kakor se pa ne pravi ‚sosedu sin‘ ampak ‚sosedov‘ ni tudi po našem ‚njega sinú‘ marveč ‚njegovega sinú‘. Vém da ima tudi staroslovenščina *jego* kjer bi *jegovu* pričakovali ali pomisliti je, da se je tú držala *grščine* in jo posnemala, kakor je bila v tem in onem drugod *latinščina* odločilna. Tudi naš osebni zaimek ‚njega‘ m. svojilnega ‚njegov t. j. jegov‘ je samo *posnemanje* in prav tako kakor na tem mestu lat. filium eius. Še grmanščina ima ‚sun sinan, sinen sun = seinen sohn‘ ali naj se je tudi po slednjej ravnalo, naši niso mogli zarad smisla prevesti ‚svojega‘ no so rajše vzeli osebni zaimek nego li dotični svojilni, ki bi bil edini ngajal. — Podobna tujščina je *našen* dalžnikom (našen dalmikom I. 5) m. *svojim*, koja se smé na tem mestu splošno slovanska imenovati in stara, ker ima staroslovenščina v najstarejših spisih *dalžnikom* našim = τοῖς ἀφελέταις ἰμῶν.

Nenavadno je ‚*k* desnici‘ (kh desnutei III. 7) in imajo drugi ‚*na* desnici‘ ali ‚*na* pravici‘ brez razločka. Ker tudi *pomen* predlogu *k* tukaj ni pristojen, je najbrže tudi to tujščina in sicer narejena po nemškem ‚*ze der* zeswen, *zu der* rechten.‘ — Napačno stoji III. 9. soditi mesti sodit.

Truber ima pod *Pontiom* Pilatom (Cateh. 22), a tú je pod *Poncio* Pilatužem (III. 5). Stčes. je pisano pod *Poncem* Pilatem (Hanuš I. cit.) ali pod *ponskym* (tudi stp. gl. Wypisy I. c.) Pilatem (Šembera I. cit.) in po drugih mestih soditi bi tudi staroslovenščina rabila *pridevnik*, kajti ἡγεμoneύοντος Ποντίου Πιλάτου (evang. lucas 3. 1) se glasi: obladajaštju paŋt'skumu Pilatu (cod. zograph.). Samo naš spis ima besedo brez domačega padežnega obrazila kakor je v germanščini, ki je latinskega ‚sub Pontio Pilato‘ ali prvi del ali oboje nespremenjeno puščala. Sicer bi bilo pod pontijskim ali pontiskim Pilatom tudi krivo in tuje in bi se pravilno

¹ Tako je njega drug Kor. nár. p. I. 1.; na njega grob, ibid. I. 78. Natančneje o naših priv. zaimkih sem pisal v razpravi „Ueber die nomin. Flexion d. Adjectivs im Alt- und Neuslovenischen“ Wien 1866, str. 45, 46.

reklo za pontijskega Pilata, kajti *sub* Pontio Pilato ali ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου zaznamnja baš tako dobo njegovega vladanja kakor postavim ἐπὶ Κλαυδίου (act. ap. 11. 28), kar je stsl. za Klavdija ali novosl. za Klavdiuš casara (Kuzmič), no v Truberji kakor ono *pod* tejm cesarjem Claudiom (Novi test. 1582, 525). Stslov. bi lahko bilo: pončtiskajego, pačtiskajego, (-aago, -ago) Pilata, dočim jej rabi *dat. absol.*, kedar ima gr. ὑγεμονεύοντος (gen. absol.) ali lat. imperante, procurante (abl. absol.), kakor vidimo gori na primeru *procurante* Pontio Pilato.

Opozoriti mi je še na prihodnjik *ima priti* (III. 8) t. j. nedoločilnik s sedanjikom glagola *imeti* stsl. iměti, ktereга ostaline nahajamo v knjigah XVI. stoletja, a je razven ogerske slovenščine danes izumrl. Starej slovenščini je isto tako rabil (gl. Mikl. Vgl. Gramm. IV. 863, 864) in ga nam je v našem spomeniku med *starino* (archaisme) šteti.

Da je slednjič v III. 10 skladnost smisla pretrgana vsakdo spozná ali težje je povedati, kaj je izpuščeno, ker imajo drugi spomeniki različnih pisav na tem mestu. Za prvotni „credo in sanctam ecclesiam,“ „πιστεύω εἰς ἁγίαν ἐκκλησίαν“ ima stgn. in uuiha khirithhūn catholica (Müllenhoff-Scherer op. c. 164); kesneje je bilo „an die kristanhait gotlich unt allich“ (Massmann op. c. 79), „in dy heilig gelaubig cristenhait“ (ibid. 85) in celó „in dy heilige cristenhait“ (ibid. 80), kar bi se prav z našim skladalo, ko bi stalo „v sveto karšanstvo ali karšanstvu“. Staroč. je „w czerkew swatu“ (v cierkev svatu) in polj. ali v smislu česke redakcije (gl. Maciejowski op. cit. pg. 46) ali s pristavkom *občnosti* (Maciejowski op. cit. 48; Hannuš o. cit. 67) ali *krščanstva* (Wypisy I. 18; Maciejowski 46) n. pr.: w swyątą czerkyew krescianską (w świętą cirkiew kreścianańską). — Ker torej ne stoji v rokopisu „v sveto karšanstvo“ a to kar stoji nima smisla, ker so srednja *o-debla* v tožilniku vedno enako se glaseča z imenovalnikom bi sodil po onem, kar nam osobito nudijo poljske varijante, da je prvotno stalo: „v svetiga karšanstva cirkev“ ali kakor bi že bil zasuknol pisec slednjo besedo.¹

Toliko naj bode o jezikovih posebnostih našega spomenika dovolj. „*Sv. Marija*“ v njem *ni izpuščena*, kakor bi se utegnolo misliti ampak je pred XVI. stoletjem sploh v rokopisih nikjer ni, ker je prej niso molili. Vpeljala jo je cerkev še le l. 1508^{ga} (drugi pravijo celó, da še le leta 1571^{ga} t. j. po lepantskej bitvi) in še takrat ne vse, ampak brez dostavka „zdaj in na našo zadnjo uro,“ kateri se pripisuje frančiškanskemu redu.²

¹ V apost. veri se je grški tekst ravnal po latinskem; oba sta tem prvotnejša ali starejša čim manje je v njih amplifikacije in se je tega načela držati v razsojanji slovanskih varijant. In merito prim. Herzog und Plitt Real-Encyklopaedie für protestant. Theol. u. Kirche, Leipzig 1877, I. 565–574.

² Prim. Wetzer und Welte Kirchenlexicon, Freiburg 1847, I. 563.

Že gori je bilo povedano, da je ta slovstvena malenkost pisana v *početku XV. stoletja*. Prav tako ste ljubljanski očitni izpovedi po *palaeographičnih* znamenjih iz istega stoletja, kajti o *jezikoslovnih* ne moremo dosti govoriti, ker nimamo domačih spomenikov po stoletjih v primerjanje. Radics nasprotuje (op. cit. 11) posrednje gledé stoletja Miklošiču, češ, da je natisol *mlajšo* varijanto, a druga da je pisana s črkami *XIV. veka* in ima mnogo *starejše jezikove oblike* od prve. *Oboje je krivo*. Ne le v pravopisu, no tudi v glasovih, besedah in oblikah ste si obé tako podobni, da o *bistvenih* razločkih niti govoriti ni in prav ne o takih, ki bi drugo od druge mogli ločiti za stoletje. Z jezikom se pa čisto sklada tudi pisava, kajti vsaj jaz nisem mogel nobenih kriterij zaslediti, ki bi utegnoli krajšej izpovedi s palaeographičnega stališča do večje starosti od daljše pomoči. Da bi mrvice sicer čisto nebistvenih *jezikovih* razlik ne ugovarjala, bi se smelo celo trditi, da je obé ista roka pisala, tako ste si peresi podobni. Kakor ima Radics krajšo za starejšo, bi vsakdo drugi isto smel trditi o daljšej in nihče bi ga ne mogel z znanstvenimi razlogi preveriti, da se moti. Miklošič je imel čisto prav, da je tudi krajšo uvrstil v XV. stoletje; storil je to molčé, kajti, ako bi bila njemu tudi krajša izpoved starejša bila, bi gotovo ne bil mlajše obelodanil ali vsaj ne zamolčal, da se druga po *starinstvu* od nje odlikuje. Sicer bodem pa prilično o vsem tem in onem, kar ima še ljubljanski rokopisni kodeks slovenskega, obširnejše na drugem mestu govoril in vse navel, česar tú ali zarad prostora ni mogoče ali ni treba.

Samo toliko sem hotel povedati, da obé očitni izpovedi *niste starejši od XV. stoletja*. V jeziku se *strinjate z našim rokopisom*, kakor tudi *večinoma v pravopisu*. Kdor mi je v izpeljavi pazljivo sledil, se je menda prepričal, da je sicer tudi *razlik* ali pritrdil mi bode, da so le *dialektične*, kakoršnih ima jezik danes ravno tako ali več kakor pred stoletji. Ni mi jih ponavljati, ker so itak na dotičnih mestih precej na tanko zaznamovane in presojene in rajši samo povém, kar je po mojem sojenji iz njih sklepati.

Da *nobén* naših spomenikov *ne spada* v oblast *izhodne* slovenščine, je jasno; vsakdo je bode prisojal *zapidnej* in tú zopet *sedanjej kranjsčini*. Natančnejše pa sta *ljubljska* lastnina *dolenjščine*, *celovski* pa meri na *goranjščino*, ne rečem da prav na kraje, o kterih je v listu samem spomin, ali vsaj gotovo ne daleč od tod. Ta del dežele (in ne on sam) je spadal do Rudolfa Habsburžana državno ali upravno h Korotanu, kakor mu je po svetu bil najbližji. Kesneje je menjal časi svoje gospodarje¹ ali naravne vezí med sosedí, ki so isti jezik govorili, ta sprememba gotovo ni bila pretrgala. Mogoče bi torej že bilo, da je bil rokopis pisan

¹ Pogl. o tem: Dimitz Geschichte Krains, I. passim; tudi Parapat op. cit. pg. 6.

nekje na jugo-zahodu današnje Koroške. — Ali vendar ako razsojamo po *današnjih razrečjih* (in to moramo ker drugih kriterij ni) se mi vse zdi, da mi ni odstopiti od mnenja, da imamo v spomeniku *gorenjščino* v *današnjem* smislu. Osebito v refleksih za stslav. *ě* in časi tudi *e* je bila in je vsa korotansčina tako karakteristična, da ne dvomim, da bi se morala v našem rokopisu poznati. V starej molitvenej knjigi (sine loco et anno) pisanej v koroškem razrečji imamo n. pr. odrieši, od zliega, griešnike. Kdor je pa tako govoril, ni mogel pisati grešnike in še manje grejšnike. Prav tako je z glasom za stslav. *o*, z merodajnimi *besedami, oblikami* — toda kdor le *Gutsmanna* površno pozná in je poleg tega kedaj *primerjal* gorenjekranjski govor z jugozapadnim koroškim, mi bode pritrdil, da ima prav malo podobe, da bi bil jezik našega spomenika koroški.

Jezik tedaj kaže na *gorenjščino*, ali utajiti ne smemo in ne moremo, da jej sestavljenec *šč* ne pristoji, ampak je m. dr. dolensjščini lasten. Metelko sicer trdi (Lehrgebäude d. sloven. Sprache 8), da v slučaju kedar ima dolensjščina *šč*, golčé po nekterih gorenjskih krajih nekakov *ostrejši*, od navadnega različni *š*, no toliko je gotovo, da *physiologično* ta glas *nikdar ni pravi šč*. To res ni, da bi se zamolčalo, ipak ne predružači stvari vzlasti ako pomislimo, da ima rokopis sicer 'češčena' ali tudi 'karšanstvu' (III. 10) kakor za mnoge staroslov. *o* dvakrat *u*. Oboje kaže sicer na *slabo* dialektično *primes*, ali *glavni typ* razrečja kljubu temu vendar ostane, za kar smo ga proglasili.

Skromno število *pisanih* spomenikov naših se je s celovškim za *én* broj pomnožilo in imamo tedaj razven njega ljubljanski in rokopis Kranjskega mesta. Ako jim dodamo še v jezikovem oziru znamenite brizinske spomenike, smo vse našeli, kar premoremo in je vendar vse to tako malo obsežno, da bi je spravili na pol pole našega lista in bi še precej prostora ostalo. Truberjev izrek „vns vnd meniglich ist bewust, dass vor vier vnd dreissig Jaren (l. 1548 meni) kein Brieff oder Register, vil weniger ein Buch in vnserer Windischen Sprach zu finden war“¹ sicer ni do pike resničen, ali jaz vsaj bi se ne drznol reči slave in časti vrednemu možu zategadel niti ene žal-besede, ako mi je v spominu *kaj* in *koliko* imamo. Po teh ostankih se pač ne pozná, da smo imeli svoje dni *vojvode*, ki so dobivali potrjenje vladarske oblasti iz *národovih* rok in prisegali v *slovenskem* jeziku. Lepa je bila *šega* in obče slovanska, po kateri so se ustanovljali po sporočilu Ivana opata Vetrinjskega (Johannes Victoriensis) korotanski vojvode² in srce ti utriplje vsled spomina ná-njo, ali zdi se mi, da je bil blagodejni upliv na naše *kulturno* stanje prav pičel, dasi je bilo odločeno našemu jeziku celó tako važno mesto kakor tú.

¹ Ta celi novi testament, v Tibingi, 1582, uvod str. 2.

² Pr. Boehmer Fontes rerum germanicarum, Stuttgart 1843, I. Johannes Victoriensis u. andere Geschichtsquellen Deutschlands im XIV. Jahrh., 318—321.

Imenitno je prav tako, da je smel samo mož *slovenske* krvi vojvodo pred sodnika poklicati, ali kaj mu je pomagalo, ako se ga je smel vojvoda odkrižati rekoč: ich verstaun diner sprach nitt? Tako vse kaže, da je kljubu vsem lepim ceremonijam stal vojvoda in velikaši mu vse drugače ljudstvu nasproti nego n. pr. na Českem, kjer so vsaj nekteri vladarji domače slovstvene proizvode pouspeševali.

Kar imamo je razven nekterih priseg vse *crkvenega* značaja in vsebine. Da ni tega več se ni čuditi, ako pomislimo, da je v cerkvi vladal v Slovanih kakor v Nemcih in drugod zgolj latinski jezik in je bilo tudi duhovenstvo v naših prednikih dolgo le tuje in oboje naše pismenosti gotovo ni podpiralo. V tako imenovanih Bonifacijevih zakonih (statuta Bonifacii) je bilo ljudstvu strogo zapovedano nekterih molitev latinski se naučiti. Tega povelja so se tudi držali, dokler se ni bilo pokazalo, da se kljubu vsemu pretenju in hudim kaznim stvar ne dá izvesti. Zato je mogunški cerkveni zbor (l. 813.) bil določil, da naj jih moli v materinem jeziku, komur v latinskem ne hoté v glavo.¹ *Molitve in obredne formule*, kterih je ljudstvu bilo treba znati, *so se jele prevajati in tem pótém so v nas nastali najprej brizinski spomeniki in za njimi naš in ljubljanski* rokopis. V Panoniji so bile v veliko srečo našemu staremu slovstvu druge in tako rekoč čisto izvenredne razmere in je še danes blagoslovljamo, občudovaje veličastne pismene spomenike, ktere je nekaj stvaril nekaj prouzročil svetli genij dvojice slovanskih blagovestnikov.